

ЛИТОВСКАЯ АКАДЕМИЯ НАУК
ИНСТИТУТ ИСТОРИИ ЛИТВЫ

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

Год 1989

БИБЛИОТЕКА
И. Вайта

ВИЛЬНЮС «МОКСЛАС» 1990

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY
OF THE LITHUANIAN ACADEMY OF SCIENCES

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1989

VILNIUS 1990

INSTITUT FÜR GESCHICHTE LITAUENS
DER LITAUISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1989

VILNIUS 1990

LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1989 metai

VILNIUS „MOKSLAS“ 1990

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas Merkys (vyr. redaktorius), Alfonsas Eidintas, Vida Kniūraitė,
Vacys Milius, Leonas Mulevičius, Rita Strazdūnaitė (sekretorė), Tamara Bai-
rašauskaitė, Adolfas Tautavičius, Irena Valikonytė, Regina Žepkaitė (vyr. re-
daktoriaus pavaduotoja)

Redakcijos adresas:
232600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos MA Lietuvos Istorijos instituto užsakymą

L 0503020908—045 Z—90
M 854(08)—90

© Lietuvos MA Lietuvos
Istorijos institutas, 1990

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

KLAIPĖDOS KRAŠTO ISTORIJS ŠALTINIAI: HUGO ŠOJAUS XVIII A.—XX A. PIRMOSIOS PUSĖS ARCHYVAS LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJS CENTRINĖS BIBLIOTEKOS RANKRAŠČIŲ SKYRIUJE

1946 m. Lietuvos Mokslų Akademijos Centrinė biblioteka gavo Hugo Šojaus (Scheu) archyvą, kuris 1965 m. buvo papildytas. Dabar jis yra sutvarkytas ir sudaro minimos bibliotekos rankraščių fondą Nr. 170. Nedidelė H. Šojaus archyvo dalis, liečianti daugiausia vokiečių rašytoją Hermaną Zudermaną (Sudermann, 1857—1928), yra patekusi į Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos Rankraščių skyrių (Zebrytė J. Atiduota mokslo reikalams // Bibliotekų darbas. 1983. Nr. 12. P. 10—12). Šiuo metu H. Šojaus fondą Lietuvos MA Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje sudaro 3062 saugojimo vienetai: rankraščiai, mašinraščiai, spaudiniai, nuotraukos. Absoliuti dokumentų dauguma — vokiečių kalba; yra ir lietuvių, anglų kalbomis.

Fondo sudarytojas Hugo Šojus (1845.IV.1—1937.VII.25) — Šilutės dvarininkas, gyveno ten nuo XIX a. paskutinio dešimtmečio iki mirties. Jo rato amžininkai vertino jį kaip pavyzdinę ūkininką, ekonomistą, administratorių. Jam buvo suteikti ekonomijos (1906 m.), krašto ekonomijos (1918 m.) patarėjo, Karaliaučiaus universiteto garbės daktaro (1922 m.) titulai. Turėjo ir neabejotiną poeto (bent jau meistriško eiliuotojo) talentą (žr. Leweck R. Generallandschaftsdirektor in Ostpreussen. Königsberg, 1924). Lietuvių kultūrai nusipelnė kaip lietuvių tautosakos ir liaudies meno rinkėjas (žr. Dėdelė A. Tėvo ir sūnaus daktarų Scheu lietuviškas muziejus Šilutėje // Iškarpas fonde Nr. 256). Aprašytas lietuvių enciklopedijose (Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. 1971. T. 3. P. 424; Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. 1983. T. 10. P. 619); plačiau žr. Tiškus F. Šilutiškis — lietuvininkų tautosakos rinkėjas // Mokslas ir gyvenimas. 1985. Nr. 4. P. 35.

H. Šojus gimė Klaipėdoje, pirklio ir laivininko Arnoldo Karlo Šojaus (1811 m. Klaipėdoje — 1887 m. Lėbartuose) ir Rozetės Cygler (Ziegler), Klaipėdos malūnininko dukters (1825—1848 m.), šeimoje. Baigęs Klaipėdos aukštesniąją miestiečių mokyklą, nuo 18 metų (pradedant 1863 m.) praktikavosi įvairiuose Klaipėdos krašto dvaruose. 1869—1870 m. du semestrus studijavo Berlyno žemės ūkio institute. Kilus Prūsijos—Prancūzijos karui (1870—1871 m.), ne-

buvo mobilizuotas, nes kariavo jo brolis Karlas Šojus (vėliau Įsru- ties advokatas). 1873 m. uošvio lėšomis H. Šojus pirko iš varžytinių Lėbartų (prie Klaipėdos) dvarą (1500 margų, apie 750 ha žemės). Jame ir gyveno, kol 1889 m. iš Eduardo Radkės įsigijo Šilutės dva- rą (6000 margų). Dalyvavo Šilutės (Urbiškių) garinės plytinės, Šilutės durpių kraiko fabriko, Rytų Prūsijos siaurųjų geležinkelių akcinių bendrovių veikloje (jų valdybų, revizijos komisijų narys). XIX a. paskutiniame ketvirtyje—XX a. pradžioje ėjo daugybę visuo- meninių pareigų. Nuo 1874 m. buvo Klaipėdos aps. Žemės ūkio draugijos narys ir sekretorius, Dovilų valsčiaus viršaitis (nuo 1881 m.) ir Dovilų lietuvių bažnyčios tarybos narys. Daugiau kaip 30 m.—Klaipėdos (1884—1919 m.) ir Šilutės (nuo 1909 m.) apskri- čių valdybų narys. Gerokai prisidėjo prie Šilutės gyvenvietės išplė- timo ir tvarkymo. Nuo 1888 m. bendravo su kilusiu iš Šilutės vo- kiekių rašytoju H. Zudermanu ir Šilutėje gyvenusia jo motina. Ilgą laiką veikė draudimo sistemoje: Šiaurės Vokietijos draudimo nuo krušos apygardos direktorius 1887—1912 m.; draudimo nuo ugnies komisaras Klaipėdos apskriviai 1893—1904 m.; Rytų Prūsijos žemės draudimo įstaigos valdybos narys 1899—1910 m.

Po Pirmojo pasaulinio karo, Klaipėdos kraštą atskyrus nuo Vo- kietijos, H. Šojus buvo renkamas į svarbiausius Klaipėdos „laisvo- sios valstybės“ valdžios organus: buvo I direktorijos narys, Klaipė- dos krašto Valstybės tarybos pirmininkas (iki 1921 m.). Įkūrė Klai- pėdos krašto Žemės ūkio rūmus ekonominiams ryšiams su Vokietija palaikyti; buvo tų rūmų pirmininkas (nuo 1921 m.—narys). Pri- jungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos, 1926 m. laikinai ėjo Šilutės apskrities viršininko (Landrat) pareigas.

Svarbiausia savo veiklos sritimi Pirmojo pasaulinio karo metais ir ypač po jo H. Šojus buvo susijęs su Rytų Prūsija ir jos žemės ūkio kredito sistema. Būdamas Rytų Prūsijos Žemės ūkio kredito draugijos narys (nuo 1887 m. Klaipėdos, nuo 1915 m. Šilutės ap- skrities deputatas toje draugijoje, nuo 1907 m. Tilžės departamento direktorius), H. Šojus pasiekė svarbiausios Rytų Prūsijos junkerių organizacijos generalinio direktoriaus pavaduotojo (nuo 1917 m.) ir generalinio direktoriaus postą (1921—1925 m.). XX a. 3 dešimt- mečio pradžioje lygiagrečiai vadovavo Rytų Prūsijos žeme aprūpi- nimo sąjungai (jos tikslas buvo apgyvendinti išstentus iš Lenkijos vokiečius). Kad galėtų užimti pareigas Vokietijoje, 1920 m. pardavė Lėbartų dvarą ir vietoj jo nusipirko Endriūnų dvarą prie Tilžės (pardavė apie 1929 m.).

Lietuviškai H. Šojus pramoko praktikuodamasis dvarininkų Ha- nų (Hahn) Lapynės ir Šernų (1865—1867 m.) dvaruose. Vėliau, dirbdamas dvarininkų Gubų Gėchėfeno (Götzhöfen; 1867—1868 m.) dvare, Šperberių—Priekulėje (1871 m.), Šilininkuose prie Tilžės (1873 m.), Lėbartuose ir Šilutėje, pradėjo rinkti lietuvių tautosaką ir leksiką. Jo skatintojas ir mokytojas buvo Karaliaučiaus un-to pro- fesorius A. Becenbergeris (su jo šeima H. Šojus artimai bendravo nuo 1880 m.). Buvo vienas Tilžės Lietuvių literatūros draugijos steigėjų. Rinko taip pat archeologijos ir lietuvių etnografijos ob-

jektus. Lietuviškas rinkinys užėmė du jo Šilutės dvaro gyvenamojo namo kambarius. Dvaro pastatus dažė ir dekoravo Klaipėdos krašto lietuvių liaudies architektūrai būdinga puošyba. Lietuvių liaudies meno objektais H. Šojus talkininkavo Karaliaučiaus „Tėviškės“ muziejui, Vokietijoje padėdavo rengti Rytų Prūsijos lietuvių meno parodas.

Mirė sulaukęs 92 metų; prieš mirtį buvo apakęs viena, vėliau ir abiem akimis.

H. Šojus buvo vedęs Klaipėdos pirklio ir laivininko Johano Šulco ir anglės Marijos Volton (Walton, kilusi iš Halio miesto) dukterį Džeinę Šulc (Marie Jane Schultz, 1856—1880 m.). Dėl žmonos ankstyvos mirties santuokoje gyveno tik 5 metus. Turėjo 2 sūnus ir dukterį. Vyresnysis sūnus Erichas Šojus (g. 1876 m. Lėbartuose—1929 m.) studijavo Vokietijoje gamtos mokslus ir mediciną. 1909 m. Italijos Ospedalečio (Ligūrija) kurorte vedė šveicarę, viešbučių savininko dukterį Eleną Hauzer (Helene Hauser). Pirmojo pasaulinio karo metais buvo Ambergo (Bavarija) karo belaisvių stovyklos gydytojas, landšturmo bataliono gydytojas fronte prie Mintaujos. Karui baigiantis, tėvas išrūpino jam Šilutės apskrities gydytojo vietą. 1922—1926 m. ėjo Šilutės apskrities viršininko pareigas. Domėjosi Klaipėdos krašto archeologija. Prieš gyvenimo pabaigą persikėlė į Fovinkelį (Vohwinkel, V. Vokietija). Mirė nuo plaučių uždegimo 1929.VII.28 garlaivyje „Sierra Ventana“ per turistinę kelionę po Norvegijos jūrą. Palaidotas, kaip ir tėvas, Šilutėje.

Ericho Šojaus našlė E. Hauzer su vaikais pasiliko Šilutės dvare. Jauniausias E. Sojaus sūnus, fondo sudarytojo vaikaitis Hugo, gimęs 1925 m., prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo dar paauglys. Antras sūnus (vidurinysis) Giunteris (Günther Scheu) 1933—1937 m. studijavo Miuncheno un-te ir Han-Mindeno Aukštojoje miškininkystės mokykloje. Šilutės dvarą paveldėjo fondo sudarytojo vaikaitis, E. Sojaus vyriausias sūnus Verneris Šojus (Werner Scheu, g. 1910 m.). Vokietijoje baigęs medicinos mokslus, jis dar Antrojo pasaulinio karo metais (veikiausiai su motina ir jauniausiu broliu) tebegyveno Šilutėje. Studijuodamas buvo sportinio šaudymo čempionas, prisidėjo prie hitlerininkų, Antrojo pasaulinio karo metais buvo Šilutės SS dalinio vadas. Už dalyvavimą tarybinių žmonių žudynėse Naumiestyje po karo VFR teismas jį nuteisė kalėti iki gyvos galvos (L a c h a u s e r U l a. Prarastoji Anikė // Tarybinė Klaipėda. 1989. Nr. 134).

Jaunesnysis fondo sudarytojo H. Šojaus sūnus Hugo (1880—1916 m.) užaugo pas senelius Klaipėdoje. 1898—1903 m. praktikavosi Johanhenofo dvare prie Vėluvos ir kituose Rytų Prūsijos dvaruose, tarnavo dragūnų pulke Tilžėje. 1905 m. studijavo Breslau (dab. Vroclavo) universitete. Žuvo 1916.V.20 kautynėse prie Verdano.

Fondo sudarytojo duktė Elena Šojūtė (Ellen Scheu, gim. 1879 m. Lėbartuose) buvo sužadėta su prof. A. Becenbergerio sūnumi Ernstu. Jam 1905 m. Kaire netikėtai mirus, E. Šojūtė susirgo džiova ir

ilgai gydėsi įvairiuose Vokietijos, Šveicarijos kurortuose. Pasveikusi 1915 m. Berlyne ištekėjo už inžinieriaus elektriko, vėliau žinomo mokslininko fiziko Valterio Rogovskio (Walter Rogowski, 1881—1947 m.). Gyveno su juo Jenoje, vėliau įsikūrė Achene (V. Vokietija). Ten jos vyras dėstė Acheno aukštojoje technikos mokykloje.

Duomenų apie E. Šojūtės-Rogovskienės (Rogowski) tolesnį gyvenimą po tėvo mirties (1937 m.), kaip ir apie kitų fondo sudarytojo palikuonių gyvenimą po Antrojo pasaulinio karo, fondo medžiagoje nėra (tik žinoma, kad V. Rogovskis mirė 1947 m.).

Fondas susideda iš 3 dalių: 1. Asmeninis H. Šojaus archyvas; 2. H. Šojaus šeimos narių (tėvų, uošvių, vaikų), kai kurių kitų asmenų, susijusių su Šojų šeima, archyvų nuotrupos; 3. H. Šojaus kolekcija: Klaipėdos krašto (daugiausia Šilutės apskrities vietovių bažnyčių ir mokyklų XVIII a.—XX a. pr. archyvų liekanos, įvairūs spaudiniai ir laikraščių iškarpos, liečiančios Klaipėdos krašto praeitį ir politinę padėtį 1918—1937 m.).

Fondo medžiaga yra svarbus šaltinis XIX a. pab.—XX a. pirmųjų dešimtmečių Rytų Prūsijos, apskritai Vokietijos dvarininkų, valdininkijos, miesto buržuazijos gyvenimui pažinti; liuanistikai ypač vertingas tuo, kad joje atsispindi Prūsų Lietuvos XVIII a.—XX a. I pusės istorija.

Medžiaga sudėta dalykine chronologine abėcėline tvarka ir suskirstyta į 9 skyrius.

I. Personalijos (sign. 1—287)

Skyrius turi 10 poskyrių. Į pradžią sudėta genealoginė-biografinė medžiaga apie paties fondo sudarytojo ir jo šeimos narių, giminaičių bei visos Šojų giminės ir herbo kilmę (poskyris I.1). Ta medžiaga specialiai rinkta sumanytai Šojų giminės istorijai, taip pat jos arijų kilmei įrodyti (Hitlerio valdymo metais). Ją sudaro susirašinėjimas su specialistais genealogais, Rytų Prūsijos ir Klaipėdos krašto evangelikų liuteronų parapijų klebonais, XVIII—XX a. Šojų giminės narių metrikai, pranešimai apie jų krikštą, sužadėtuves, vestuves, mirtį. Čia yra vienintelis fonde Klaipėdos krašto istoriko J. K. Zembrickio (Sembritzki) laiškas-autografas (sign. 10). Poskyris I. 2. „H. Šojaus biobibliografija“: brošiūros apie H. Šojų, laikraščių straipsnių apie jį ir jo veiklą, santykius su lietuviais iškarpos. Poskyris I.3. „Asmens dokumentai“: H. Šojaus svarbiausių gyvenimo ir veiklos datų, eitų pareigų sąrašai, metrikai; mokykliniai, praktikavimosi dvaruose („inspektoriavimo“), paskyrimų įvairioms pareigoms pažymėjimai; garbės rangų, apdovanojimų ordinai patentai ir diplomai; kelionės į Egiptą pasas (1904 m.); gimtadienių, jubiliejų šventimo aprašymai, taupomosios knygelės, testamentai, medžiaga, susijusi su H. Šojaus mirtimi.

Tarp kitų raštų ir dokumentų (susiūtų į vienetus) čia yra V. Kudirkos „Tautiškos giesmės“ H. Šojaus vertimo į vokiečių kalbą autografas (sign. 105), P. Galaunės sveikinimas H. Šojui (sign. 112), A. Becenbergerio ir G. Neselmano (Nesselmann) laišku.

Toliau sudėti H. Šojaus (gal ir kitų šeimos narių) mokykliniai ir studijų metų sąsiuviniai, išrašai, užrašai, Klaipėdos aukštesniosios miestiečių mokyklos mokytojo E. Valdhauerio vadovėliai (pagalbinės mokymosi priemonės (poskyris I.4). Poskyryje I.5 — H. Šojaus dienoraščių pobūdžio užrašai, atsiminimai apie vaikystę ir jaunystę Klaipėdoje (apie Klaipėdos XIX a. vid. vaizdą, apie Šilutės dvaro įsigijimą, archeologinius kasinėjimus Šernuose (su A. Becenbergeriu ir R. Virchovu), kėlionę į Norvegijos fiordus (1903 m.), bendravimą su Prūsijos princu Joachimu (1915, 1917 m.), apie Rytų Prūsijos kraštotyriminę Dženet Kop (Jennet Kopp), kilusią iš Priekulės; H. Šojaus atsiminimų apie Klaipėdos—Dovilų siaurojo geležinkelio tiesimą yra skyr. II.1 (sign. 330).

Šiame skyriuje taip pat yra H. Šojaus kalbos, sakytos įvairiomis progomis (poskyris I.6), paskaitos, rašiniai, nuomonės daugiausia Vokietijos ekonomikos, Klaipėdos krašto dvarų ir valstiečių ūkio istorijos, kovos su infliacija po Pirmojo pasaulinio karo klausimais (poskyris I.7). Čia yra Prūsų Lietuvos vokiečių Plėvių (Plehwe) giminės (sign. 180, yra lituanikos), dvarininkų Gubų Gėchėno dvaro (prie Klaipėdos) istorijos apybraižos, projektas apie dalies Žemaitijos prijungimą prie Klaipėdos ir Šilutės apskričių (1918 m.), Svėkšnos dekanas J. Maciejausko charakteristika (sign. 194). Poskyryje I.8 „Eilės“ sudėta H. Šojaus poetinė kūryba: proginiai eilėraščiai, užstalės dainų, eiliuotų sveikinimų įvairiomis progomis tekstai, namų teatro vaizdeliai. Yra A. Becenbergeriui, rašytojui H. Zudermanui dedikuotų kūrinių.

H. Šojaus liuanistinę veiklą atspindi I.9 medžiaga: raštai, rankraščiai, susirašinėjimas (sign. 236—264). Čia yra Klaipėdos krašto lietuvių tarmės užrašų, lietuvių—vokiečių kalbų žodynėlis, H. Šojaus užrašytų lietuvių pasakų, susirašinėjimas lietuvių etnografinių objektų rinkimo ir eksponavimo reikalais.

Poskyryje I.10 „Kiti autoriai“ daugiausia Rytų Prūsijos kraštotyriminės Dž. Kop (ją H. Šojus šelpė) straipsniai (mašinosraščiai ir iškarpos), poezijos kūriniai; Urbiškių plytinės direktoriaus M. Kubiliaus (Kubillus) atsiminimai apie XX a. pr.—3 dešimtmečio Šilutę (daug kandžių dalykų apie H. Šojų); Dž. Kop ir P. Lenskio atsiminimai apie 1914—1915 m. karą Rytų Prūsijoje.

II. H. Šojaus ūkinė veikla (sign. 288—732)

Skyrius apima H. Šojui priklausiusių dvarų (Lėbartų, Šilutės, sklypų Verdainėje, Karveliškių palivarko prie Šilutės, Endriūnų dvaro prie Tilžės), žemės sklypų ir namų Karaliaučiuje nuosavybės, valdymo ir ūkinis dokumentus. Čia taip pat sudėtos archyvalios akcinių bendrovių ir įmonių, kurių dalininku ar valdybų nariu H. Šojus yra buvęs. Taip į H. Šojaus fondą pateko Traksėdžiuose esančio Šilutės durpių kraiko fabriko (1882—1936 m.), Urbiškių palivarko ir garinės plytinės (1886—1940 m.) dokumentai, valdybų posėdžių, akcininkų visuotinių susirinkimų protokolai, statistikos duomenys, balansai, gamybos ataskaitos, susirašinėjimas. Čia yra Rytų Prūsi-

jos siaurųjų geležinkelių akcinės bendrovės ataskaitos apie jos finansinę būklę ir H. Šojaus susirašinėjimas su ta bendrove dėl geležinkelio nutiesimo iš Šilutės iki Žemaičių Naumiesčio. Šilutės dvaro dokumentų yra nuo 1731 m.— ne tik iš H. Šojaus nuosavybės metų, bet nuo XVIII a. vidurio iki XIX a. 8 dešimtmečio, kai Šilutės dvaro savininkais ir valdžiaus valdytojais (amtmonais) buvo Radkių (Radke) giminės atstovai. Yra duomenų apie Šilutės pašto stotį 1852—1876 m., o iš H. Šojaus nuosavybės laikų — apie Aukštumalo pelkės Nemuno deltoje (vad. „Bismarko kolonijos“) žemių įsisavinimą, anuo laiku gana išgarsintą.

Urbiškių garinės plytinės dokumentų bylose pasitaiko įrištų „Klaipėdos krašto žinių“ egzempliorių. Yra duomenų apie Rusijos karo belaisvių panaudojimą Pirmojo pasaulinio karo metais durpėms kasti, apie durpių kraiko fabriko direktoriaus M. Kubiliaus baudžiamąją bylą.

Tarp Lėbartų dvaro dokumentų yra įvairių Rytų Prūsijos ir Klaipėdos krašto dvarų (Lapynės, Šernų ir kt.) 1819—1876 m. sutarčių su įvairiais amatininkais ir kitais samdiniais.

III. H. Šojaus visuomeninė ir tarnybinė veikla (sign. 733—1167)

III.1. „Klaipėdos apskrities Žemės ūkio draugija“ (sign. 733—745, 1844—1893 m.): XIX a. II pusės šios draugijos statutai, narių sąrašai, susirinkimų protokolai, medžiaga apie žemės ūkio parodų rengimą. Pažymėtina byla apie dvarų darbininkų padėtį ir jos gerinimo siūlymus (1846—1848 m., sign. 738).

III.2 ir III.3 — „Klaipėdos (sign. 746—792, 1879—1927 m.) ir Šilutės apskričių (sign. 793—870, 1804—1940 m.) valdybos“: atspindi H. Šojaus dalyvavimą jų veikloje. Pačių tų institucijų dokumentų (ypač Šilutės aps. valdybos) H. Šojaus fonde išlikę nedaug. Pažymėtina: Klaipėdos aps. valdybos 1879—1886 m., 1914—1917 m. veiklos ataskaitos, posėdžių protokolai (1879—1919 m.), medžiaga apie Klaipėdos miesto išskyrimą iš apskrities (1892—1919 m.), Klaipėdos anglikonų bažnyčios perdavimą Klaipėdos miestui (1903—1907 m.). Čia taip pat yra medžiagos apie Šyšos tilto Šilutėje (1804—1895 m.), Rusnės tilto (1910—1911 m.) statybą, veislinių gyvulių parodas Šilutėje, Priekulėje (1888—1904 m.), Šilutės žemės ūkio žiemos mokyklos dokumentai (1897—1911 m.), Šilutės apskrities biudžetų projektai (XX a. 2 dešimtmetis), H. Šojaus ir jo sūnaus Ericho, kaip Šilutės apskrities viršininkų, tarnybinio susirašinėjimo fragmentai; Šilutės laikraščio „Amtliches Nachrichtenblatt des Kreises Heydekrug“ 1940—1941 m. kompleksas.

Į šiuos poskyrius (III.2 ir III.3), vadovaujantis dalykiniu principu, įtraukti ir H. Šojaus išrašai, spaudiniai, laikraščių iškarpos apie tų apskričių (ypač Šilutės) vietovių ir Klaipėdos miesto istoriją (nuo XIII a.) bei apie svarbiausius H. Šojaus gyvento laiko įvykius tose apskrityse, nes medžiaga jo specialiai rinkta ir susijusi su veikla Klaipėdos ir Šilutės apskričių administracijoje. Pažymėtinas spaudinių rinkinys apie Klaipėdos laivininkystę 1854—1878 m. (sign.

756). Čia taip pat yra žinių apie J. Zembrickio „Klaipėdos apskrities istorijos“ parašymo ir išleidimo aplinkybes (sign. 792).

Poskyrio III.3 medžiagą papildė kitas — III.4 (sign. 871—891). Į jį sudėta dokumentinė medžiaga ir spaudiniai apie rinkimus į Vokietijos įstatymų leidžiamuosius organus (Vokietijos reichstagą, Prūsijos landtagą) 1870—1912 m. Klaipėdos—Šilutės rinkiminėje apygardoje: rinkikų (patikėtinių) sąrašai, „Konservatyvų draugijos“ (partijos) Kalninkų, Karklės, Paleičių, Ramučių, Naujųjų Rugelių, Sakūnų, Verdainės skyrių dokumentai, H. Šojaus susirašinėjimas dėl rinkimų. Ši medžiaga atskleidžia lietuvių dalyvavimą rinkimuose, jų kandidatų iškėlimo aplinkybes. Gana daug atsisaukimų ir kt. spaudinių lietuvių kalba (įrašyti į bylas su kitais dokumentais), V. Gai galaičio laiškų (sign. 878). Matyti, kad H. Šojus buvo savo apskrities Prūsijos konservatorių partijos veikėjas.

III.5. „Klaipėdos krašto Žemės ūkio rūmai“ (sign. 892—921, 1919—1937 m.): tų rūmų steigamojo ir narių eilinių susirinkimų, posėdžių medžiaga, pirmininko H. Šojaus kalbos, susirašinėjimas, veiklos ataskaitos. Rūmų spaudos organo „Landwirtschaftliche Zeitung [...]“ (vokiečių ir lietuvių kalbomis) ir „Memelländische Rundschau“ egzemplioriai.

III.6. „Rytų Prūsijos aprūpinimo žeme draugija“ (sign. 922—939, 1919—1924 m.). Ši draugija įsteigta aprūpinti žeme vokiečius, ištremtus iš atitekusios po 1918 m. Lenkijai Vokietijos teritorijos. H. Šojus buvo jos pirmininkas ir valdybos narys, tuo pačiu metu ėjo ir Rytų Prūsijos žemės ūkio kredito draugijos generalinio direktoriaus pareigas. Poskyryje — Aprūpinimo žeme draugijos direkcijos metinės ataskaitos, posėdžių medžiaga, protokolai, susirašinėjimas, išparduotinių atsikėlimams iš Lenkijos dvarų sąrašai, žemėlapiai vidaus kolonizacijos reikalui.

Fonde palyginti plačiausiai atsispindi H. Šojaus veikla Rytų Prūsijos žemės ūkio kredito draugijoje (III.7, sign. 940—1114, 1887—1931 m.). Išliko (daugiausia spaudiniai, mašinraščio nuorašai, padauginti egzemplioriai) statutai, įvairūs nuostatai, aparato tarnautojų sąrašai, jų algų nustatymo dokumentai, direkcijos ataskaitos apie draugijos, jos banko ir kitų dukterinių institucijų turtą ir finansinę veiklą, visuotinių draugijos narių suvažiavimų medžiaga, statistikos duomenys apie paskolų teikimą dvarininkams, įskolintų dvarų sąrašai, inspekcinė kelionių ataskaitos, direkcijos ir jos aparato vidaus susirašinėjimas, veiklos projektai, gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų nuorašai, žemės sklypų ir namų statybos Karaliaučiuje dokumentai. Šioje medžiagoje gana plačiai atsispindi Rytų Prūsijos junkerių ūkio būklė XIX a. pab.—XX a. 1—2 dešimtmetyje, 1914—1918 m. karo su Rusija padariniai Rytų Prūsijos teritorijoje (sign. 976), pokario sunkumai, H. Šojaus pastangos gelbėti draugijos finansus nuo pinigų nuvertinimo išdavų. Yra medžiagos apie H. Šojaus pirmtako (garsaus Vokietijos istorijoje) Volfgango Kapo (Kapp) direktoriavimą. Pažymėtini dokumentai apie draugijos direkcijos santykius su Karaliaučiaus Darbininkų ir kareivių taryba (sign. 1002, 1918 m.). Duomenų apie vėlesnius (po 1925 m.) draugijos reikalus,

jos generalinio direktoriaus Hipelio teismą Hitlerio valdymo pradžioje yra H. Šojaus korespondencijoje (Gustavo Ūzės (Uhse) laiškuose).

Atskirus poskyrius sudaro Rytų Prūsijos žemės ūkio kredito draugijos banko (III.9), draudimo nuo ugnies (III.10), gyvybės draudimo (III.11) įstaigų dokumentai, taip pat raštai ir dokumentai apie Rytų Prūsijos žemės ūkio kredito draugijos santykius su Klaipėdos kraštu po jo atskyrimo nuo Vokietijos (III.8, sign. 1115—1126, 1919—1927 m.); juose yra duomenų apie Klaipėdos vokiečių nacionalistinės veiklos finansavimą.

Rytų Prūsijos žemės ūkio kredito draugijos veiklos įvairius aspektus liečia taip pat I skyriaus poskyrių I.6 ir I.7 medžiaga.

Poskyris III.12. „Šiaurės Vokietijos draudimo nuo krušos bendrovė“ (sign. 1163—1167, 1894—1935 m.): bendrovės susirašinėjimas su H. Šojumi — šios bendrovės vienos iš apygardų (Rytų Prūsijos dalies) direktoriumi, instrukcijos, apygardos narių susirinkimų protokolai, suvažiavimų medžiaga. Liečia bendrovės veikimą Klaipėdos krašte, jį prijungus prie Lietuvos.

IV. H. Šojaus asmeninis susirašinėjimas (sign. 1168—2109)

Skyriaus didžioji dalis priklauso poskyriams: IV.1 „H. Šojaus laišakai kitiems asmenims“ (sign. 1171—1327) ir IV.2 „Laiškai H. Šojui“ (sign. 1327—2013). Gale sudėti nenustatytų asmenų laišakai H. Šojui (IV.3, sign. 2014—2049), kolektyviniai sveikinimai (IV.4, sign. 2050—2057) ir kvietimai (IV.5, sign. 2058—2072), jo susirašinėjimas su įvairiomis įstaigomis privačių asmenų reikalais (daugiausia dėl darbo suteikimo (IV.6, sign. 2073—2094). Paskutinis poskyris — pluoštelis kitų asmenų tarpusavio korespondencijos, išimtos iš H. Šojaus laiškų ir turinčios ryšį su tų asmenų laiškais pačiam H. Šojui (IV.7, sign. 2095—2109).

H. Šojaus šeimos korespondencija, išsaugota nuo XIX a. vidurio. Nemažą jos dalį sudaro susirašinėjimas su savo šeimos nariais: tėvu Arnoldu Karlu Šojumi, pamote Vilhelmina (Mina) Michaelis (gim. Krohne), uošviu Johanu Šulcu ir uošve Marija Šulc, su sūnumis Hugu ir Erichu, pastarąjo žmona Elena Šojiene (Scheu, gim. Hauser), su savo dukterimi Elena Rogovskiene (jos laiškų bene daugiausia), su anūku Verneriu Šojumi (Ericho Šojaus sūnumi). Yra ir tolimesnių giminaičių laiškų. Dukters Elenos laiškuose atsispindi ir jos vyro, mokslininko Valterio Rogovskio, gyvenimas. Kiti korespondentai — H. Šojaus jaunystės laikų bičiuliai (su vienu iš jų, pačiu artimiausiu — Teodoru Overlanderiu H. Šojus susirašinėjo nuo 1861 iki 1932 m.), kolegos iš žemės ūkio studijų Berlyne ir praktikos Klaipėdos krašto dvaruose; Rytų Prūsijos ir Klaipėdos krašto dvarininkai kaimynai ir kiti (Ankeriai iš Rusnės, Borutau, Gubos iš Gėchėfeno, Lapyinės Hanai), valdininkai (Klaipėdos ir Šilutės apskričių viršininkai Domrichas, H. Frencelis-Beimė (Frentzel-Beyme), J. Krancas (Cranz), H. Petersas, Svartas (Swart); dvasi-
ninkai (daugiausia Dovilų, Priekulės; Svėkšnos bažnyčios statyto-

jas ir dekanas J. Maciejauskas), bendradarbiai, seni pažįstami klai-pėdiečiai ir šilutiškiai vokiečiai, išsikėlę į Vokietiją; pažįstami iš kelionių į Vokietijos ir kt. kurortus; protekcijų ir pašalpų prašyto-jai, buvę H. Šojaus samdiniai.

Tarp laiškų yra Vokietijos politikos veikėjo V. Kapo (W. Kapp), žymaus mokslininko R. Virchovo (Wirchow), Karaliaučiaus univer-siteto profesorių Abromeito, Bachmano, Bakhauzo (Backhaus), Be-nekės (Benecke), O. Gerlacho, Gizevijaus; Jenos universiteto profesoriaus M. Vyno (Wien), botaniko E. Knoblauchio, ornitologo prof. dr. J. Tynemano (Thienemann, Rasytė), Klaipėdos krašto istoriko J. Zembrickio, kraštotyryninkės Dž. Kop, dailininkų Liucijos Ror (Rohr), A. Zeico (Seitz), Katės Fersfeld (Versfeld), A. Veiso (Weiss), Bavarijos valstiečių teatro direktoriaus J. Mėto (Meth), Prūsijos archeologijos muziejaus direktoriaus O. Tišlerio (Tischler), Rytų Prūsijos provincijos konservatoriaus prof. Detlefseno auto-grafų. Yra 1 rašytojo H. Zudermano laiškėlis ir nemažas pluoštas H. Šojaus ir rašytojo motinos Dorotėjos Zuderman susirašinėjimo (daugiausia proginiai laiškai, sveikinimai). Daug paskutiniojo (iki H. Šojaus) Šilutės dvaro savininko E. Radkės laiškų iš Vokietijos psichiatrinių ligoninių. Frydos Zyr (Siehr) laiškuose H. Šojui at-sispindi vokiečių emigranto dvarininko gyvenimas Paragvajuje.

Apskritai H. Šojaus korespondencija teikia daug informacijos apie XIX a. II pusės—XX a. pirmųjų dešimtmečių Vokietijos, ypač Rytų Prūsijos, Klaipėdos krašto dvarininkijos, valdininkijos gyve-nimą. Paskutiniųjų dešimtmečių laiškuose H. Šojus visur užsime-na apie Klaipėdos krašto politinę padėtį, savo santykius su lie-tuviais.

Dalis H. Šojaus korespondencijos atspindi ir jo liuanistinę veik-lą, lietuvių kalbos mokėjimą, lietuviškų etnografinių eksponatų rin-kimą, dalyvavimą rengiant Klaipėdos krašto liaudies meno parod-das, lietuviškų tautinių drabužių ir kt. dovanojimą įvairiems asme-nims. Yra vienas paties H. Šojaus lietuviškai rašytas laiškas savo buvusiam tarnui Jonukui (sign. 1214) ir keli lietuviški laiškai H. So-jui, rašyti jo bičiulio R. Sternbergo (sign. 1924). Savo atsakyme Tilžės superintendantui Štriukiui (Strück) H. Šojus iškelia lietuvių kalbos grožį (sign. 1938). Pažymėtinas kalbininko A. Becenbergerio laiškų pluoštelis (kai kuriuose užsime-na apie lietuvių kalbos da-lykus). Yra po vieną kitą Mortos Raišukytės, V. Gaigalaičio, E. Vol-terio laišką; vienas (nenurodytam adresatui) J. Beržanskio-Klausu-čio laiškėlis.

Apskritai lietuviška tematika vienaip ar kitaip paliečiama H. Šo-jaus laiškuose Bachmanui, Pitkernui (sign. 1249), uošviui Šulcui (sign. 1290), Dovilų kunigui (sign. 1313), nenustatytiems asme-nims (sign. 1316, 1317), taip pat J. Banaičio (Bannat), dr. Brunerio, A. Burblienės (Burbliēs), Detlefseno, Elenos (Helene) Dom-rich, Oilenburgo-Praseno (Eulenburg-Prassen), Gertrūdės Fūrman (Fuhrmann), Elžbietos Georgius, Marijos Gilytės ar Gilienės (Giehl), Hofheino (Hoffheinz), J. Jagučio, Kantelio, Dž. Kop, Julijos Molt-kės, M. Peters, Prelvico (Prellwitz), Rigerio, Štarko (Starck), Štrau-

cho (Strauch) laiškuose. Tarp H. Šojaus korespondentų yra ir vietos lietuvininkų: lietuviškų baldų, audinių, mezginių, tautinių drabužių tiekėjų (pvz., Jonas Vapsa ir kt.).

Nemaža dalis laiškų (pvz., Ericho Šojaus) yra rašyti ant atvirukų, vaizduojančių Vokietijos ir kitų Europos šalių miestus, kurortus, interjerus (tarp jų yra Rytų Prūsijos ir Klaipėdos krašto vaizdų).

V. Kitų asmenų archivalijos (sign. 2110—2457)

Į skyrių sudėti fondo sudarytojo šeimos narių, giminaičių, kai kurių pažįstamų dokumentai, rankraščiai, laišakai ir kt. Skyriaus medžiaga glaudžiai susijusi su Klaipėdos miestu ir Klaipėdos kraštu. Suskirstyta į poskyrius.

V.1. „Arnoldas Karlas Šojus (Scheu)“, fondo sudarytojo tėvas (1811—1887 m.) (sign. 2110—2155), 1826—1909 m. Klaipėdos pirklys laivininkas, magistrato narys. Biografija. Asmens dokumentai. Klaipėdos laivų „Myra“ ir „Otelo“ reisų žurnalai. Susirašinėjimas su globėju, Klaipėdos laivininku C. F. Šperberiu, su H. Šojaus jaunystės draugų T. Overlanderio, R. Šternbergo tėvais. Medžiaga apie A. K. Šojaus antrą žmoną Vilhelminą (Miną) Michaelis (gim. Krohne) ir jos gimines Rygoje; draugių laišakai jai.

V.2. Cygleriai (Ziegler, sign. 2156—2167, 1754—1846, 1931 m.). Fondo sudarytojo motinos Vilhelminos (Minos) Cygler (1825—1848 m.) archivalijos. Genealoginė medžiaga apie Cyglerių giminę (primaišyta žinių ir apie Hanų giminę); Vilhelminos Cygler 1836—1948 m. dienoraštis, mokykliniai ir eilėraščių sąsiuviniai.

V.3. Sulcai (Schultz) ir Voltonai (Walton), fondo sudarytojo uošviai (sign. 2168—2202, 1817—1909 m.). Genealoginės žinios apie Sulcų ir Voltonų (Anglija) šeimas. Klaipėdos laivininko Johano Kasparo Sulco (Hugo Šojaus uošvio tėvo, m. 1854 m.) kasos žurnalas (1841—1847 m.), testamentas ir turto dalybų dokumentai. Fondo sudarytojo uošvio Johano Georgo Heinricho Šulco (1822—1905 m.) ir Marijos Volton (Mary Walton; 1831—1884 m.) jungtvių Anglijoje liudijimas (1855 m.). Asmeniniai, komercinės veiklos, laivo „Germanija“, atsiskaitymų su H. Sojumi, palikimo bylos dokumentai. Susirašinėjimas su žmonos giminaičiais Anglijoje, laišakai H. Šojaus vaikams ir kt. giminėms iš H. Šojaus pusės. Sign. 2202 — veikiausiai Klaipėdos miesto aukštesniosios mokyklos mokytojo Valdhauerio autografas.

V.4. Elena Šojutė-Rogovskienė (Ellen Scheu-Rogowski), fondo sudarytojo duktė (sign. 2203—2230, 1889—1937 m.). H. Šojaus susirašinėjimas dėl maisto siuntimo dukteriai iš Endriūnų dvaro į Acheną, dėl jai pirktos Silutėje vilos išlaikymo. E. Rogovskienės susirašinėjimas su broliu Hugo (jaunesniuoju), Dorotėja Zuderman (rašytojo motina). Pavieniai draugių ir pažįstamų laišakai.

V.5. Valteris Rogovskis (Walter Rogowski), fondo sudarytojo žentas (sign. 2231—2233). Nuobiros. Jo ir kitų Rogovskių laišakai rašytojo H. Zudermano motinai sudėti į poskyrį V.14.

V.6. Erichas Šojus (Erich Scheu), fondo sudarytojo sūnus, gydytojas (sign. 2234—2274, 1881—1932 m.). Stojimo į Vokietijos karo laivyno karininkų mokyklą, gydytojo veiklos Šilutėje ir Vokietijoje, kiti asmens dokumentai. Ligonių registravimo knyga (1919—1928 m.). Medžiaga apie Ericho Šojaus mirtį ir laidotuves. Medicinos studijų praktikos darbai. Atsiminimai apie senelį J. Šulčą. Paskaitos iš Klaipėdos krašto archeologijos. Spalvotų ir nespalvotų atvirukų (atvirlaiškių) rinkinys (1897—1898 m.), laišakai tėvui (susiūti su kitais dokumentais) iš kelionės po Viduržemio jūrą ir Šiaurės Atlantą (1928—1929 m.). Susirašinėjimo su kitais asmenimis nuotrupos. Čia taip pat yra Ericho Šojaus sūnų Giunterio ir Vernerio, sesers E. Rogovskienės metrikai, sūnaus Vernerio laišakai seneliui H. Šojui, susiūti su kitais dokumentais.

V.7. Elena Šojienė (Helene Scheu, gim. Hauser), fondo sudarytojo marti, Ericho Šojaus žmona (sign. 2275—2283, 1912—1936 m.). Asmens dokumentai: krikšto metrikai, kelionės iš Vokietijos į Šveicariją pasas (1916 m.), sąskaitos jai, susirašinėjimo nuotrupos.

V.8. Giunteris Šojus (Günther Scheu), fondo sudarytojo vaikaišis, Ericho Šojaus sūnus (sign. 2284—2291, 1929—1937 m.). Miškininko studijų knygelė. Studento praktikanto dienoraštis, semestriniai darbai apie eroduotų ir kt. plotų apželdinimą, miškininkystės uždavinius. Tėvo Ericho Šojaus mirties aplinkybių aprašymas.

V.9. Hugo Šojaus (Hugo Scheu jaunesnysis), fondo sudarytojo sūnus (sign. 2292—2313, 1889—1936 m.). Asmens dokumentai: pažymėjimai apie praktiką dvaruose, Breslau (Vroclavo) universiteto studento knygelė, pasas, mirties liudijimas. Medžiaga, susijusi su Hugo Šojaus žuvimu 1916 m. ties Verdenu ir jo kapo lankymu. Kelionės į Paragvajų (1908 m.) dienoraštis. Frydos ir Alberto Zyrų laišakai apie gyvenimą Paragvajuje (1908—1913 m.).

V.10. Džeinė Šojienė (Jane Scheu), fondo sudarytojo žmona. Poskyryje keli laišakai vyro pamotei Vilhelminai Šojienei (Scheu). Dž. Šojienę liečiančių archivalijų yra V.3 (sign. 2572, 2191, 2196, 2197), V.11 (sign. 2323) ir kitur.

V.11. Karlas Šojus (Carl Scheu), fondo sudarytojo brolis, advokatas, ir jo žmona Elžbieta (Elisabeth) (sign. 2316—2326, 1853—1892 m.). Daugiausia K. Šojaus laišakai tėvui, draugams. Sign. 2318 rašo apie būtinybę panaikinti privačią žemės nuosavybę. Keli žmonos laišakai giminėms.

V.12. Richardas Šojus (Richard Scheu), fondo sudarytojo brolio Karlo Šojaus sūnus (sign. 2327—2328, XIX a. pab.—1904 m.). Jo vestuvių užstalės daina ir laiškas senelei. Du jo laišakai yra IV.2, sign. 3284, 2737; H. Šojaus laišakai jam — IV.1, sign. 1279.

V.13. Verneris Šojus (Werner Scheu), fondo sudarytojo vaikaišis, Ericho Šojaus sūnus, gydytojas, Šilutės SS dalinio vadas (sign. 2329—2381, 1910—1944 m.). Mokykliniai rašinėliai, medicinos studijų užrašai. Kelionės iš Hamburgo į Antverpeną, lankymosi Egipte dienoraščiai (1928 m.). Susirašinėjimas su giminėmis Anglijoje ir su Vokietijos parapijų klebonais dėl arijų kilmę patvirtinančių dokumentų. Laiškai motinai. Fašistinės Vokietijos SS vadovybės ap-

linkraščiai ir įsakymai Šilutės SS daliniui. Šio dalinio dokumentacijos fragmentai. Yra duomenų apie hitlerininkų užimamo (1939 m.) Klaipėdos krašto padėtį, vokiečių repatriaciją iš Lietuvos, apie Žemaitijos žydus, 1941—1942 m. laikytus Šilutės aps. priverčiamojo darbo stovyklose.

V.14. Kiti asmenys (daugiausia fondo sudarytojo pažįstami). Sign. 2382—2457, 1850—1936 m. Siekia XVII a. įvairių asmenų skelbimai apie sužadėtuves, vedybas, pranešimai apie mirtį; padėkos už užuojautas. Genealoginė-biografinė medžiaga (biografijos, atsiminimai, išrašai, nekrologai) apie Rytų Prūsijos ir Klaipėdos krašto Ankerius, Becenbergerius (ypač daug), apie Ladendorfų, Pozernų (Priekulė), Sternbergų ir kt. gimines. K. Goldfridricho ir Hanų giminės istorijos apybraižos. F. Kosmako (Kosmack) atsiminimai apie Napoleono karus Vokietijoje (1806—1820 m.), sign. 2401; Alberto Zyro atsiminimai apie gyvenimą Paragvajuje (sign. 2429). Priekulės dvarininkų Šperberių ir to dvaro ūkiniai dokumentai (1894—1933 m.); H. Šojaus (jis buvo J. Šperberienės patarėjas) susirašinėjimas Priekulės dvaro reikalais. Didelis pluoštas Šilutės dvarininkų Radkių giminės istorijos dokumentų (genealogija nuo XVII a. vid.): Richardo Radkės testamentas ir turto dalybų dokumentai; paskutinio prieš H. Šojų Šilutės dvarininko Eduardo Radkės asmens dokumentai. Radkių susirašinėjimas. Radkių, kaip Šilutės amtmonų, archivalijos sudėtos į poskyrį II.2 „Šilutės dvaras“. Medžiaga apie rašytojo H. Zudermano 60 metų minėjimą. H. Šojaus žento V. Rogovskio ir kitų Rogovskių laišakai H. Zudermano motinai.

VI. Kolekcija (sign. 2458—2793, 1739—1927 m.)

Daugumą šio skyriaus medžiagos sudaro Kalninkų, Rusnės, Verdainės, taip pat Įsės (Inse), Karklės, Kaukėnų, Kintų, Šakūnų bažnyčių archyvų liekanos, H. Šojaus surinktos ar kuriuo kitu būdu patekusios į jo archyvą. Ši medžiaga įdėta į poskyrį VI.1 (sign. 2458—2687, 1738—1927 m.). Tai dabartinio Šilutės rajono ir į pietus nuo Nemuno deltos (dab. Kaliningrado sr.) buvusių bažnyčių ir bažnytinių mokyklų dokumentai: bažnytinių, mokyklinių, neturtėlių, našlių šalpos kasų pajamų ir išlaidų bažnyčioms ir mokykloms išlaikyti (vad. dešimtinės) apyskaitos, mokesčių mokėtojų, konfirmuotų ir nekonfirmuotų, nepateisinamai nelankusių mokyklos vaikų, naujagimių, įregistruotų metrikacijos įstaigose, sąrašai. Tai vertinga Mažosios Lietuvos onomastikos, toponimikos, tautinių ir socialinių santykių istorijos medžiaga. Čia taip pat išlikusios Prūsijos valdžios įstaigų (Karaliaučiaus konsistorijos, Gumbinės apygardos vyriausybės Vidaus reikalų departamento), Šilutės apskrities viršininko susirašinėjimo su Klaipėdos archikunigu, su Rusnės ir Verdainės superintendentais bažnyčių, dvasininkų, mokyklų reikalais nuotrupos. Yra bažnyčių pavienių inventorių, bažnyčių ir mokyklų vizitacijų aktų. Pažymėtina Linkūnų (prie Tilžės) valsčiaus malūnų (1801—1805 m.) dokumentų knyga (sign. 2521), XIX a. II pusės Lankos (Niederung) apskrities Kaukiemio parapijos Šiaudžių,

Baltrušaičių, Viciškių kaimų valstiečių mokesčių knyga su vien lietuviškomis pavardėmis (sign. 2500). Įsės ir nenustatytos bažnyčios (Verdainės?) bažnytinių paslaugų (užsakų, pamaldų) registravimo knygos (sign. 2469, 2797) dauguma įrašų lietuvių kalba.

VI.2. Medžiaga apie politinę 1919—1939 m. Klaipėdos krašto padėtį (sign. 2677—2733). Vokietijos ir Rytų Prūsijos vokiečių pareigūnų raštai, projektai, nuomonės apie valdžios suorganizavimą atskirtame nuo Vokietijos Klaipėdos krašte, apie jo politinę ateitį. Spaudos iškarpos apie politinius Klaipėdos krašto įvykius, santykius su Lietuva, jos politiką. Vokiečių partijų atsišaukimai ryšium su rinkimais į Klaipėdos krašto seimelį. Pažymėtina H. Šojaus sukaupta medžiaga prieš lietuvių reikalavimą prijungti prie Lietuvos Rytų Prūsijos šiaurės rytų apskritis (sign. 2188).

VI.3. Litteraria (sign. 2734—2793, 1861—1937 m.). Daugiausia spausdintų ir rankraštinų užstalės dainų eiliuoti tekstai, rašyti nenurodytų autorių įvairių pobūvių (vestuvių, palydų, alaus puotų ir pan.) progomis. Apdainuojami Klaipėdos krašto asmenys. Humoristiniai vestuvių, mokyklų, draugijų sukaktuviniai, proginiai eiliuoti laikrašteliai. Truputis įvairių vokiečių poetų eilėraščių albumėlių. Alfredo Radkės drama „Vestuvės Kalnoliepoje“ (sign. 2737). Žr. t. p. I.10. „Kiti autoriai“ ir VII.1.1. „Lituanika“.

VII. Spaudiniai (sign. 2794—3023)

Į šį skyrių sudėti H. Šojaus surinkti spaudiniai, pavieniai laikraščių egzemplioriai ir jų komplektai, išplėšyti lapai ir iškarpos, kurios dėl turinio nepateko į poskyrius III.2. „Klaipėdos apskrities valdyba“ ir III.3. „Silutės apskrities valdyba“.

VII.1. Mažoji Lietuva (sign. 2794—2833). Vokiškos iškarpos apie lietuvių kalbą, tautosaką, literatūrą, muziką, etnografiją, liaudies architektūrą, Rytų Prūsijos lietuvių gyvenimą ir veiklą, „Tėviškės“ muziejų ir lietuvių liaudies meno parodas Karaliaučiuje. Rytų Prūsijos lietuvių smulkieji spaudiniai. Lietuviškos tematikos grožinės literatūros kūriniai vokiečių kalba. Tarp autorių yra Jonas Užpurvis, Klaipėdos Vytauto Didžiojo, pokario metais — I vidurinės mokyklos mokytojas (1983 m. dar buvo gyvas V. Vokietijoje). Į šį poskyrį pagal dalykinį požymį įtraukta ir keletas rankraščių (sign. 2797, 2798) su lietuviškais tekstais (sign. 2795), 1748 m. dokumentas su lietuviškais drabužių pavadinimais.

VII.2. Didžioji Lietuva (sign. 2834—2857, 1914—1936 m.). Klaipėdos krašto, Rytų Prūsijos vokiečių laikraščių reportažai apie keliones po Lietuvos Respubliką, straipsniai apie Vokietijos ir Lietuvos santykius.

VII.3. Klaipėdos kraštas ir Kuršių Nerija (sign. 2858—2893). Poskyryje atsitiktiniai įvairaus turinio spaudiniai apskritai apie Mažąją Lietuvą. Čia yra keli leidiniai, straipsniai apie Kuršių Neriją, Klaipėdos krašto vokiečių laikraščių „Das Memelland“, „Memelländische Rundschau“, „Memeler Dampfboot“, „Memeler Volksstimme“, „Memeler Klogschiter“ (satyros ir jumoro laikraštis), „Der Schein-

werfer“ pavieniai numeriai ir komplektai. Pažymėtinas „Klaipėdos krašto apgyventų vietų sąrašas“ (1926 m.), L. Sochačeverio monografija apie Klaipėdos uostą (1918 m.), R. Lankišo disertacija (1926 m.) apie Klaipėdos krašto žemės ūkį, dovanota H. Šojui (sign. 2876).

VII.4. Spaudiniai apie Vokietiją ir Rytų Prūsiją (sign. 2894—2990, 1898—1938 m.). Įvairenybių tipo iškarpos ir smulkūs spaudiniai atspindi H. Šojaus studijas Berlyne 1869—1870 m., važinėjamą į Vokietijos ir Austrijos kurortus (Nordhauzeną, Reichenhalę, Zalcburgą), jo domėjimąsi istorija, žemės ūkiu, einamąja politika. Vyrauja Vokietijos istorijos iškarpos; Tilžės, Nordhauzeno, Reichenhalės proginiai jubiliejiniai leidiniai. Yra spaudinių apie Karaliaučių, kryžiuočių laikų Prūsijos istoriją.

Pažymėtina: Karaliaučiaus laikraščio „Wöchentliche Königsbergische Frag-und Anzeigungs-Nachrichten“ (1764 m.) egzempliorius, reti 1848 m. Vokietijos revoliucijos laikų spaudiniai, 1869—1870 m. Berlyno teatrų afišos, programos; dokumentų rinkinys apie Rusijos okupaciją 1914—1915 m. užimtoje Rytų Prūsijos dalyje; iliustruoto laikraščio „Ostpreussische Woche“ komplektas (1925 m.).

VII.5. Vokietijos Prūsijos valdžios potvarkiai (sign. 2991—3007, 1755—1915 m.). Oficialūs periodiniai leidiniai, kuriuose buvo skelbiami įstatymai ir potvarkiai. Yra Rytų Prūsijos Lietuvos provincijos (Gumbinės apygardos) oficiozo 1840 m. vienas egzempliorius, Gumbinės apygardos „Karališkosios valdžios žinių“ („Amtsblatt der königlichen Regierung zu Gumbinnen“) komplektų ir pavienių egzempliorių (1890, 1905, 1906, 1912, 1915 m.). Pažymėtinas retas spaudinys — Prūsijos karaliaus Frydricho įsakas dėl medicinos ekspertizės tvarkos (sign. 2999, 1755 m.).

VII.6. Grožinė literatūra (sign. 3008—3014). C. Dreslerio, L. Gubalkės, V. Makėjaus (W. Maquey), L. Morberlio (Morberly), K. Reilanderio romanai — vokiečių laikraščių literatūriniai priedai.

VII.7. Žemėlapiai ir planai (sign. 3015—3023, XIX a. pab.—1919 m.). Berlyno, Dancigo miestų, Saro ir Slėzvigo kraštų (V. Vokietija) smulkūs žemėlapiai. Eketės dvaro (prie Klaipėdos) XX a. pr. planai.

VIII. Nuotraukos (sign. 3024—3044, XX a. 1—2 dešimtmečiai)

H. Šojaus šeimyninių fotografijų 2 albumai (išlikusi tik dalis nuotraukų). Paties H. Šojaus, jo sūnaus Ericho, marčios Elenos Šojienės (Helene Scheu, gim. Hauser), rašytojo H. Zudermano nuotraukos. Klaipėdos apskrities valdybos narių (tarp jų H. Šojaus) grupinė fotonuotrauka (XX a. pr.). Vokietijos kariuomenė Rytų fronte per Pirmąjį pasaulinį karą Lietuvoje ir vakarų Baltarusijoje. Karo metų Lietuvos vaizdai (Telšiai, Neris ties Jonava, Verpenos slėnis, Mielagėnai, Vilnius) (sign. 3035, 3036). Dauguma nuotraukų be metrikų, nedatuotos, nufotografuoti asmenys ir kt. objektai neidentifikuoti.

IX. Šojaus fondo Varia (sign. 3045—3062, 1745—1940 m.)

Pavienės, atsitiktinės, iš dalies su H. Šojaus veikla susijusios Rytų Prūsijos žemės ūkio rūmų ir kt. žemės ūkio institucijų archyvalijos. Pažymėtina: 1745 m. Kolbergo (dab. Kolobrzeg) miesto amatininko pažymėjimai (sign. 3046, 3047); Bartų valsčiaus (Rytų Prūsija) piniginių apyskaitų knyga (sign. 3048, 1754—1755 m.); Karaliaučiaus geografo draugijos posėdžių protokolų knyga (sign. 3050, 1882—1906 m.); Rytų Prūsijos Paminklų tyrimo ir apsaugos komisijos posėdžių protokolas (sign. 3052, 1902—1914 m.); Karaliaučiaus universiteto kasos knyga (sign. 3061, 1939—1940 m.). Gali būti, kad pastarieji vienetai priklauso į H. Šojaus fondą iš Mažosios Lietuvos rankraščių, 1945—1946 m. pargabentų iš Karaliaučiaus.

Rimantas J a s a s